

KONSTITUTSIYA – TARAQQIYOT QOMUSI

CONSTITUTION - COMMUNICATION OF DEVELOPMENT

КОНСТИТУЦИЯ – КОММУНИКАЦИЯ РАЗВИТИЯ

Ro`ziyeva Malika Ilyos qizi*Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali Ijtimoiy ish ta'lim yo'nalishi talabasi; e-mail: malikaroziyeva7716@gmail.com***Hasanova SHaxinabonu Alisher qizi***Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali Ijtimoiy ish ta'lim yo'nalishi talabasi; e-mail: shaxinabonuhasanova@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023-yil 30-aprel kuni o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovoz berish orqali qabul qilingan. "Yangi Konstitutsiya- taraqqiyot qomusi" mavzusini yoritib berish va yangi Konstitutsiyaning davlatimiz taraqqiyoti va bundan keying yutuqlari uchun xizmat qilishi haqida yoritib berilgan. Yangi Konstitutsiymizning ba'zi moddalarini tahlil qilish haqida ham fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, Konstitutsiya, davlat, moddalar, referendum, ijtimoiy soha, kelajak, fuqorolar.

Annotation: The Constitution of the Republic of Uzbekistan in this article was adopted by popular vote in the referendum of the Republic of Uzbekistan held on April 30, 2023. The topic of "New Constitution - Development Council" was explained and the new Constitution serves for the development and future achievements of our country. Analysis of some articles of our new Constitution was also discussed.

Keywords: Uzbekistan, Constitution, state, articles, referendum, social sphere, future, citizens.

Аннотация: Конституция Республики Узбекистан была принята всенародным голосованием на референдуме Республики Узбекистан, состоявшемся 30 апреля 2023 года. Была разъяснена тема «Новая Конституция – Совет Развития», новая Конституция служит развитию и будущим достижениям нашей страны. Обсуждался также анализ некоторых статей нашей новой Конституции.

Ключевые слова: Узбекистан, Конституция, государство, статьи, референдум, социальная сфера, будущее, граждане.

KIRISH

Prezident Shavkat Mirziyoyev konstitutsiya islohoti haqida 2021 yil 6 noyabr kuni, ikkinchi prezidentlik muddatiga kirishishi yuzasidan inauguratsiya marosimidagi nutqida birinchi marta aytib o'tgan edi. Davlat rahbari o'sha yili dekabr oyida, konstitutsiya bayrami arafasida xalqqa yo'llagan tabrigida: "konstitutsiyani yangilashdek g'oyat muhim, strategik vazifani hal etishda yetti marta emas, yetmish marta o'ylash" zarurligini ta'kidlagan edi. 2022 yil may oyida konstitutsiyaviy komissiya tuzilib, hujjatni yangilash jarayoni boshlandi¹.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahriri 2023 yil 1 maydan e'tiboran kuchga kirdi. Bunga 30 aprel kuni bo'lib o'tgan referendum natijasiga ko'ra 11 ta moddadan iborat tegishli qonunning qabul qilinishi asos bo'ldi.

Bunga qadar 1992 yildan buyon konstitutsiyaga jami 15 marta o'zgartish kiritilgan edi. Bu safar esa o'zgarishlar ko'lami kattaligi sabab hujjatning yangi tahriri qabul qilindi. Yangilanish natijasida, bosh qomusdagi moddalar soni 128 tadan 155 taga, undagi normalar esa 275 tadan 434 taga oshdi. Umuman, rasmiylarga ko'ra, konstitutsiya 65 foizga yangilangan.

Konstitutsiya mamlakatning butun hududida oliy yuridik kuchga ega va to'g'ridan-to'g'ri amal qiladi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiya 6 bo'lim, 27 bob va 155 ta moddadan iborat.

Asosiy qism.

Bosh Qomusimiz yurtimiz osoyishtaligi, xalqimizning erkin va farovon hayotining mustahkam huquqiy asosi - poydevori bo'lib xizmat qilayotir. Zero, Konstitutsiyamiz orqali bizga bilim olish, erkin kasb tanlash, malakali tibbiy xizmatdan foydalanish, orzu – istaklarimiz ro'yyobini ko'rish kabi beqiyos huquqlar berdi. Ko'p asrlik tarixiy tajriba shundan darak beradiki, jamiyatning asosiy boyligi – inson. O'zbekiston Respublikasi Yangi Konstitutsiyasida ham yangilangan moddalar insonlar huquqlarini himoya qilish haqida ham moddalar ishlab chiqilgan. O'zbekiston Respublikasi Yangi Konstitutsiyaning muqaddima qismida ham insonlar huquqi, inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini oliy qadriyat hisoblanadigan insonparvar demokratik davlatni, ochiq va adolatli jamiyatni barpo etish borasida hozirgi va kelajak avlodlar oldidagi yuksak mas'uliyatimizni anglagan holda, davlatchiligimiz rivojining uch ming yildan ziyod tarixiy tajribasiga, shuningdek jahon sivilizatsiyasiga beqiyos hissa qo'shgan buyuk ajdodlarimizning ilmiy, madaniy va ma'naviy merosiga tayangan holda ishlar olib boorish haqida gap brogan, fuqarolarning munosib hayot kechirishini, millatlararo va konfessiyalararo

¹ Lex.uz

totuvlikni, ko‘p millatli jonajon O‘zbekistonimizning farovonligini va gullab-yashnashini ta‘minlashni maqsad qilgan holda, ushbu Konstitutsiyani qabul qilamiz va e‘lon qilamiz. Deb boshlangan.²

Konstitutsiyada bayon etilgan tushunchalar shu qadar ahamiyatli, hech bir odam ularsiz yashay olmaydi, negaki insonning har kuni duch keladigan muammolarni hal etishga qaratilgan faoliyati ko‘pincha mamlakat asosiy qonuniga kiritilgan qoidalar va moddalarga bog‘liqdir. O‘zbekiston Respublikasi Yangi Konstitutsiyasi – erkin va farovon hayot poydevori zahirida yaratilib , u jamiyat tayanchi va yurtimiz taraqqiyotining huquqiy kafolati, davlatimiz mustaqilligining yorqin ramzi , inson huquq va erkinliklarining va qadr – qimmatining, ko‘p millatli xalqimiz xohish – irodasining qonuniy ifodasi hisoblanadi.

Sohibqiron Amir Temur bobomizning “qayerda qonun hukmronlik qilsa, o‘sha yerda erkinlik bo‘ladi “, degan o‘gitida katta hikmat bor. Bu hikmat hozirgi vaqtda ham o‘ziga xos ma‘no kasb etmoqda. Prezidentimiz aytganidek , “adolat va haqiqat g‘oyasi ijtimoiy hayotimizning barcha jabhalarini qamrab olmog‘i lozim. Adolat va haqiqat g‘oyasi qonunchilik faoliyatimizning bosh yo‘nalishi bo‘lmog‘i shart “. Albatta, adolatli va erkin jamiyat qurish uchun qonunga tayanamiz va qonun ustuvorligiga erishishimiz lozim. Chunki , har qanday davlatning qudratli va mustahkam bo‘lishi, xalqning tinch va farovon hayoti, huquq va erkinliklari , qadr - qimmat qonunlarning ustuvorligiga hamda Konstitutsiyaning farovon hayot asosi , ya‘ni , poydevoriga bog‘liqdir. Odamlarning huquqiy ongi va madaniyatini shakllantirishda insonlarga o‘zlarining huquq va erkinliklarini, burchlarini, o‘zlari yashab turgan joyda o‘rnatilgan qonunlarga, asosan, ularning shaxsiy va fuqarolik huquq va erkinlik hamda burchlari kafolatlab qo‘yilgan asosiy qonun O‘zbekiston Respublikasi Yangi Konstitutsiyasi va uning normalari tanishtirilishi kerak.

Quyida o‘nta yo‘nalishda ro‘y bergan o‘zgarishlar hujjatdagi ketma-ketlik bo‘yicha keltirib o‘tiladi.

1. O‘zbekiston – huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat

Konstitutsiyaning 1-moddasidagi “O‘zbekiston – suveren demokratik respublika” jumlasida quyidagicha o‘zgartirilmoqda:

• *O‘zbekiston – boshqaruvning respublika shakliga ega bo‘lgan suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat.*

2. Konstitutsiya to‘g‘ridan to‘g‘ri amal qiladi

15-moddaga quyidagicha qo‘shimcha qo‘shildi:

² O‘zbekiston Respublikasi Yangi Konstitutsiyasi.2023.

• *O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakatning butun hududida oliy yuridik kuchga ega, to‘g‘ridan to‘g‘ri amal qiladi va yagona huquqiy makonning asosini tashkil etadi.*

Konstitutsiyaning to‘g‘ridan to‘g‘ri amal qilishi fuqarolarga nafaqat qonunlar, balki bevosita konstitutsiyadagi normalarga ham asoslangan holda ish olib borishga, xususan sudga murojaat qilishga imkon beradi.

3. Imtiyozlar qonunda yozib qo‘yilishi shart emas

Yangi konstitutsiyaning 19-moddasi (avvalgi 18-modda) – fuqarolarning jinsi, millati, mavqeyi va hokazolardan qat’i nazar qonun oldida tengligi haqida. Bu moddaning 2-qismi quyidagicha o‘zgarmoqda:

• **Eski:** *Imtiyozlar faqat qonun bilan belgilanib qo‘yiladi hamda ijtimoiy adolat prinsiplariga mos bo‘lishi shart.*

• **Yangi:** *Imtiyozlar faqat qonunga muvofiq belgilanadi va ijtimoiy adolat prinsiplariga mos bo‘lishi shart.*

4. Barcha noaniqliklar – inson foydasiga

Konstitutsiyaning yangi tahririga asosan:

• *Inson bilan davlat organlarining o‘zaro munosabatlarida yuzaga keladigan qonunchilikdagi barcha ziddiyatlar va noaniqliklar inson foydasiga talqin etiladi.*

Ijtimoiy munosabatlar cheksiz shakllarga ega, ularni normativ-huquqiy hujjatlarda to‘liq kodifikatsiya qilib chiqish amalda imkonsiz.

Endilikda, qonunchilikda aniq belgilab qo‘yilmagan masalalarda ziddiyat yuzaga kelsa, masala davlat emas, inson foydasiga hal etiladi.

Bundan tashqari, turli hujjatlarni yuritishda davlat organlari tomonidan xato-kamchilik o‘tgan taqdirda, masalan pensiya tayinlashda tegishli hujjatlar bazadan topilmay, noaniqlik yuzaga kelganida ham vaziyat fuqaro foydasiga hal etilishi kerak.

5. Inson huquqlari ijtimoiy axloq va jamoat tartibini saqlash maqsadida cheklanishi mumkin

Huquq va erkinliklarning cheklanishi masalasi avvalgi konstitutsiyada quyidagi ikkita norma bilan tartibga solingan edi:

• *Insonning konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlab qo‘yilgan huquq va erkinliklari daxlsizdir hamda ulardan sud qarorisiz mahrum etishga yoki ularni cheklab qo‘yishga hech kim haqli emas.*

• *Fuqarolar o‘z huquq va erkinliklarini amalga oshirishda boshqa shaxslarning, davlat va jamiyatning qonuniy manfaatlari, huquqlari va erkinliklariga putur yetkazmasliklari shart.*

6. O‘qituvchilar alohida e‘tirofda

Konstitutsiyaga o‘qituvchilar haqida modda qo‘shildi. U ikki bandedan iborat:

- O‘zbekiston Respublikasida o‘qituvchining mehnati jamiyat va davlatni rivojlantirish, sog‘lom, barkamol avlodni shakllantirish hamda tarbiyalash, xalqning ma’naviy va madaniy salohiyatini saqlash hamda boyitishning asosi sifatida e’tirof etiladi.

- Davlat o‘qituvchilarning sha’ni va qadr-qimmatini himoya qilish, ularning ijtimoiy va moddiy farovonligi, kasbiy jihatdan o‘sishi to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qiladi.

7. Yer xususiy mulk bo‘lishi mumkin

O‘zbekistonda 2022 yildan e’tiboran qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yer uchastkalarini xususiylashtirish boshlangan. Shu bilan deyarli bir vaqtda, o‘tgan yili e’lon qilingan yangi konstitutsiya loyihasining birlamchi versiyasida qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlarni xususiylashtirish mumkin emasligiga ishora qilingan edi. Yakuniy talqindan bunday cheklov olib tashlandi va yerni xususiylashtirishga oid norma quyidagicha shaklga keltirildi:

- *Yer qonunda nazarda tutilgan hamda undan oqilona foydalanishni va uni umummilliy boylik sifatida muhofaza qilishni ta’minlovchi shartlar asosida va tartibda xususiy mulk bo‘lishi mumkin.*

8. OAV faoliyatiga to‘sqinlik qilish javobgarlikka sabab bo‘ladi

Avvalgi konstitutsiyaning “Ommaviy axborot vositalari” nomli bobi bitta moddadan iborat edi. Unda shunday deyilgandi: *“Ommaviy axborot vositalari erkindir va qonunga muvofiq ishlaydi. Ular axborotning to‘g‘riligi uchun belgilangan tartibda javobgardirlar. Senzuraga yo‘l qo‘yilmaydi”*.

Yangi konstitutsiyaga ko‘ra, bu bob ikkita moddadan iborat bo‘ldi:

- *Ommaviy axborot vositalari erkindir va qonunga muvofiq ish olib boradilar. Davlat ommaviy axborot vositalari faoliyatining erkinligini, ularning axborotni izlash, olish, undan foydalanish va uni tarqatishga bo‘lgan huquqlari amalga oshirilishini kafolatlaydi. Ommaviy axborot vositalari o‘zi taqdim etadigan axborotning ishonchliligi uchun javobgardir.*

- *Senzuraga yo‘l qo‘yilmaydi. Ommaviy axborot vositalarining faoliyatiga to‘sqinlik qilish yoki aralashish qonunga muvofiq javobgarlikka sabab bo‘ladi.*

9. Davlat boshqaruvidagi o‘zgarishlar. Prezidentning vakolat muddati 7 yil bo‘ldi

O‘zbekistonning yangi tahrirdagi konstitutsiyasiga binoan:

- **Prezidentning vakolat muddati 5 yildan 7 yilga uzaytirildi.** Prezidentning “davlat boshlig‘i” maqomi, ayni bir shaxs surunkasiga ikki muddatdan ortiq prezident bo‘lishi mumkin emasligi, prezidentning qasamyodi matni va prezidentga taalluqli boshqa aksariyat normalar o‘zgarishsiz qoldirildi. Ma’lumot uchun, prezidentning vakolat muddati 2003 yilda ham 5 yildan 7 yilga uzaytirilgan, 2011 yilda esa qaytib 7 yildan 5 yilga tushirilgan edi. **Senatorlar soni 100 nafardan 65 nafarga**

tushiriladi. 14 ta hududdan 6 nafardan emas, 4 nafardan senator saylanadi, prezident tomonidan tayinlanadigan senatorlar soni 16 nafardan 9 nafarga qisqaradi. Bu o'zgarish 2024 yilda bo'ladigan parlament saylovi vaqtida kuchga kiradi. Qonunchilik palatasi deputatlari sonini (150 nafar) oshirmaslikka, o'zgarishsiz qoldirishga qaror qilindi.

10. Mahalliy davlat hokimiyatidagi o'zgarishlar. Hokimlar kengash raisligidan ketadi

Mahalliy davlat boshqaruvida vakillik va ijro etuvchi organlar bir-biridan ajratilmoqda. Bu boradagi hozirgi tartib hokimiyatning bo'linish va hokimiyat bo'g'inlarining o'zaro tiyib turish prinsipiga zid. Bosh qomusning yangi tahririga asosan, bunga barham berilib, mahalliy kengashlar saylanadigan vakillik organlari, hokimliklar esa ijro organlari deb belgilanmoqda.

Shunga muvofiq, quyidagi sanalardan boshlab, hokimlarning kengashlarda raislik qilishiga barham beriladi:

- viloyatlarda va Toshkent shahrida 2024 yilgi deputatlik saylovlari yakunlari bo'yicha;
- tuman va shaharlarda 2026 yil 1 yanvardan boshlab.

Mahalliy kengashlar raislari kengash deputatlari orasidan 5 yil muddatga saylanadi. Hokimlar esa 5 yil muddatga tayinlanadi, tayinlangan hokimni kengashlar tasdiqlaydi. Shu tariqa, kengash raislari ham, hokimlar ham to'g'ridan to'g'ri aholi tomonidan saylanmaydi.

Kengashlarning vakolatlariga, jumladan, quyidagilar kiradi:

- mahalliy budjetni ko'rib chiqish va qabul qilish, uning ijro etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish;
- hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholini ijtimoiy himoya qilish dasturlarini tasdiqlash;
- hokimni lavozimga tasdiqlash, uning faoliyati to'g'risidagi hisobotlarni eshitish.

Xulosa: Xulosa o'rnida shuni qayd etish lozimki, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakatimizning shakllanishi va mustahkamlanishini, davlatimizning hududiy yaxlitligini, siyosiy va huquqiy tizimimiz barqarorligini, oldimizda turgan mas'uliyatli siyosiy va iqtisodiy vazifalarning ado etilishini, fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanishini, eng muhimi, inson huquq va erkinliklari kafolatlarini ta'minlaydigan muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.2023.
2. Abdikarimova Sayyora – O.,z. Oliy Majlis Senati a'zosi – “Konstitutsiya – taraqqiyotimiz va farovonligimiz kafolati” – O'z. Ru. En. Constitution. Uz/uz/pages/ , bosh sahifa.
3. “Konstitutsiya – farovon hayotimiz va taraqqiyotning asosiy poydevori”. – O.,z.Res. Oliy Majlis Qonunchilik Palatasi - “Xalq so,,zi” ro,,znomasi , maqola , 24.11.2021 yil № 926. 2- bet.
4. LEX.UZ
5. www.ziyo.net internet sayti